

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
факультет культури і мистецтв**

кафедра вокалу та хорових дисциплін

**ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА
ЦЕРКОВНОГО ХОРУ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконав: студентка
Спеціальності 025 Музичне мистецтво
Освітньо-професійної (наукової) програми
Музичне мистецтво
Баб’як Марія Георгіївна

Керівник к.п.н., доцент Гунько Н.О.
Рецензент к.мист., доцент Чехуніна А.О.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи діяльності керівника церковного хору ...	6
1.1. Структура та зміст регентської діяльності.....	6
1.2. Система професійних компетентностей керівника церковного хору.....	12
РОЗДІЛ 2. Музично-педагогічна майстерність сучасного керівника церковного хору	17
2.1. Репертуарно-інтерпретаційна діяльність регента.....	17
2.2. Особливості репетиційної роботи над богослужбовими творами.....	21
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29
ДОДАТКИ	
Додаток А. Сценарій творчого концерту «Тобі, Господи».....	33
Додаток Б. Нотний матеріал.....	37
Додаток В. Афіша.....	52
Додаток Г. Відеозапис концерту (на електронному носії)	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у необхідності формування церковного співу і тих моральних ідей, які завжди були традиційними для українського народу, але були частково втрачені у зв'язку з переважанням утилітарно-прагматичного підходу до формування моральної особистості на початку 90-х років ХХ століття. «Музика посилається у світ, як одкровення краси, що називається богословієм, як явище слави Божої у світі. Краса вища за людство, і тому може його підносити. Вона містить у собі наджиття, і тому може жити, насичувати людей цим нечуваним життям» [3. с. 13]. Можна стверджувати, що велике значення має завдання духовно-морального виховання нового покоління.

В наш час важливими є питання про педагогічні технології, пов'язані з поняттями майстерності сучасного регента. Можна бути компетентним педагогом, легко орієнтуватися у предметній сфері та діяти в реальному житті, мати особистісно-гуманітарну орієнтацію, а також вміти узагальнювати та передавати власний досвід колегам, бути здатним до рефлексії, та тільки опанувати професійну майстерність сучасного регента важко.

Діяльність регентів церковних хорів – це основна рушійною силою розвитку сучасного православного церковно-хорового мистецтва, оскільки тенденція до міжвидового синтезу властива сучасному мистецтву майже у всіх відомих його проявах. Вона певною мірою змогла проникнути у сферу православного церковного співу також. Новітній медіапростір зі своєю глобалістичною специфікою теж частково вплинув на діяльність церковних хорів та їх керівників.

Отже, в сучасних умовах система регентської діяльності змогла набути нового вигляду, певних властивостей, нових результатів.

Для того, щоб бути досконалим, неповторним майстром, треба мати всебічні знання і навички концептуального професійного мислення. Для сучасного регента професійна майстерність – це його особистий внесок у педагогічну культуру суспільства, який саме завдяки усвідомленню механізмів власної діяльності здійснює передачу майстерності іншим. Тож у справжнього майстра-регента поступово з'являються своя авторська система, а також своя школа і згодом свої послідовники.

Педагогічні аспекти діяльності керівника церковного хору розглядалися в наукових роботах О. Бадалова, Н. Балусевої, Ю. Карпова, С. Хватової, певні свідчення стосовно регентської діяльності знаходяться у аудіо- та відеоматеріалах, мемуарах, періодичних виданнях, спогадах, фільмах тощо.

Окремі аспекти регентської діяльності частково було вивчено в працях Н. Балусевої, Л. Густової, Ю. Карпова, І. Кондратенко, С. Хватової.

Також варто згадати про наукову працю І. Кондратенко, яка під час дослідження регентської діяльності та композиторської творчості регента Михайла Литвиненка, досить глибоко проаналізувала історичний контекст церковного життя України у ХХ столітті.

Зважаючи на недостатню наукову розробку означеної проблеми ми обрали тему нашої кваліфікаційної роботи **«Педагогічні аспекти діяльності керівника церковного хору»**

Мета роботи: Розкрити педагогічні аспекти діяльності керівника церковного хору через власну регентську практику.

Відповідно до поставленої мети роботи необхідно вирішити наступні **завдання дослідження:**

- 1) визначити структуру та зміст регентської діяльності;
- 2) розглянути систему професійних компетентностей керівника церковного хору;

3) охарактеризувати репертуарно-інтерпретаційна діяльність регента;

4) проаналізувати особливості репетиційної роботи над богослужбовими творами.

Об'єкт дослідження: церковний хоровий колектив.

Предмет дослідження: педагогічна діяльність керівника церковного хору.

Методи дослідження. Під час написання роботи було використано такі методи дослідження, як: аналіз літературних джерел, спостереження, узагальнення.

Практична значимість отриманих результатів полягає в тому, що їх можна використовувати під час викладання у регентських училищах; для практичної діяльності регента церковного хору; як матеріал з підготовки диригента - хормейстера, з урахуванням того, що він через деякий час зможе займатися управлінням церковним хором,

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЦЕРКОВНОГО ХОРУ

1.1. Структура та зміст регентської діяльності

Перш за все розглянемо поняття діяльності та суб'єкта у психології та філософії.

У «Психологічному словнику» діяльність визначається як активна взаємодія людини з навколишньою дійсністю, під час якої особистість виступає як суб'єкт, який цілеспрямовано має вплив на об'єкт і задовольняє свої потреби таким чином [8, с. 95].

Суб'єкт у філософії визначається джерелом активності, яка спрямована на об'єкт [4]. У діяльності особистість розкриває своє місце у світі, стверджуючи себе в ньому суспільною істотою.

Психологія вивчає діяльність як важливий компонент психіки, оскільки вона є нерозривною з діяльністю [8, с. 94].

Розглянемо особливості структури та змісту регентської діяльності.

У церковному хорі керування певною мірою покладене лише на регента. Характер його діяльності частіше всього залежить від умов, у яких доводиться працювати.

Для регентської діяльності найактуальнішими є мотиваційні, кадрові, матеріально-технічні та фінансові умови діяльності.

Мотиваційні умови роботи дуже впливають на зміст і характер регентської діяльності. Мотивація є складним процесом, для якого обов'язковими є аналіз і оцінка альтернатив, вибір і прийняття рішень.

Раніше у статті «Типологія церковних хорових колективів» вже було визначено типи провідної мотивації співаків, які можна транспонувати і на

регентську діяльність. До них відносяться релігійна, гносеологічна, естетична, соціальна та матеріальна мотивація [3]. Особливість регентської мотивації полягає в тому, що вона, частіше всього, є більш інтенсивною за мотивацію співаків, а ще має значний вплив на види діяльності колективу.

Релігійно мотивований регент концентрується тільки на богослужінні, має дуже високі вимоги до поведінки та духовного стану півчих. Регент із гносеологічною мотивацією має можливість культивувати дослідницьку, просвітницьку або реставраційну діяльність колективу. Естетично мотивований регент здатний ініціювати створення додаткового мистецького продукту, наприклад, аудіозаписів та відеозаписів, а також участі у концертних виступах та багато іншого.

Соціальна мотивація виражається у прагненні самостверджуватися за допомогою концертної діяльності та прагне до стимулювання додаткових способів заробітку (наприклад, робота з іншим репертуаром у вільний час, виступи в іншому жанрі за гроші та ін.) у випадку матеріальної провідної мотивації.

На кадрові умови значний вплив мають географічне розташування храму, в якому служить регент, наявність навчальних музичних закладів у зручному доступу, а також особливо пов'язані з фінансовими умовами. Кадрові питання стають приводом та рушійною силою у виникненні додаткових видів діяльності регента.

Матеріально-технічні умови менш суттєво впливають на діяльність регентів, але, судячи з опитувань, стає зрозумілим, що більшість із них активно і дуже часто користуються інтернет-технологіями, програмами нотного набору, спеціальними програмами для мобільних телефонів, бібліотеками церковних текстів, нотними ресурсами та ін.

Значне місце у структурі діяльності займає мета. Якщо цілі надаються ззовні, то діяльність носить репродуктивний, відтворюючий

характер і проблеми цілепокладання не виникає. У випадку продуктивної чи творчої діяльності, мета визначається самим суб'єктом, тому процес цілепокладання (проектування) стає дуже складним [6, с. 32].

У церковно-хоровому колективі цілепокладання формується соборно, проте провідним значенням є орієнтири, надано регентом. Не тільки сам регент визначає мету, оскільки часом трапляється так, що баланс між колективною волею та між волею керівника схиляється на користь колективу, але все одно регент має хоча б прагнути визначати мету існування хору самостійно.

Цільове виконання передбачає вибір засобів для досягнення мети. І це знову-таки є вагомою складовою диригентської діяльності. Визначаючи шляхи та засоби дії, регент приходять до певних видів роботи в залежності від своїх потреб і можливостей. Деякі регенти, з різних міркувань, вдаються до композиторської діяльності, аранжування та розшифровки, а деякі – акцентують увагу на концертній, місіонерській, організаційній діяльності, велика кількість регентів у педагогічній діяльності, а деяка частина — в науковій.

Структуру регентської діяльності замикає рефлексія: отримані творчі результати оцінюються, зіставляються з очікуваними, приймається рішення стосовно корекції дій і планів на майбутнє. Крім того, саме рефлексивний етап дозволяє не тільки визначити якість досягнення мети, а й оцінити ступінь задоволення результатом, адже лише задоволеність стартових потреб – найефективніша мотивація для подальшої діяльності.

Отже, регентська діяльність є комплексом організаційного, методичного та творчо-психологічного лідерства в роботі православних церковно-хорових колективів

Враховуючи позиції теорії систем, регентська діяльність взаємодіє із системами як вищого, так і нижчого порядків. Регентська діяльність

належить до загальної системи церковного мистецтва, наслідує його фундаментальні закономірності: канонічну регламентованість, соборність, христоцентризм.

Регентська діяльність входить до системи роботи з хором, оскільки користується спільним матеріалом із нею, а також художньою мовою та професійно-методичним інструментарієм.

Регентська діяльність певною мірою входить до системи місіонерської церковної діяльності, зокрема в тих випадках, коли хор задіяний активною, концертною, просвітницькою або благодійною роботою.

Регентська діяльність – це частина музично-педагогічної системи, адже має завданням не лише навчити співаків хоровому співу, а й надати їм початкові богословські знання. Вона перманентно пов'язана з педагогічними методами роботи, оскільки серед регентів багато фахівців, які є засновниками регентських шкіл або курсів.

Проте у зв'язку з розвинутою музичною функцією правого, більш професійного хору, освіта та навички його керівника мають відповідати завданням, які були поставлені, та обов'язково перевершувати хормейстерські якості регента малого хору. Саме такими є внутрішні специфікації регентської діяльності. Проте існують і зовнішні, які утворюються різними видами діяльності.

Регент-композитор. Наявність власного колективу та обмеженість церковного репертуару – це потужна мотивація для керівника хору займатися композиторською діяльністю. Однак необхідно зазначити, що існує й інша модель взаємозв'язку регентської та композиторської діяльності — як регентська діяльність стає наслідком прагнення композитора втілювати свої твори в хоровому звучанні. У цьому випадку наявність підпорядкованого хору в становить виключну цінність, а іноді

приход на регентський послух має саме таку мотивацію. Значна кількість регентів займається композицією суто з цікавості. У такій ситуації їй наявні епізодичний, випадковий характер.

Регент-розспівник. Наукова ситуація, яка склалася навколо церковного співу (вже) у радянські часи надавала можливість в рамках музично-історичних досліджень займатися нотними розшифровками деяких незрозумілих рукописів. Ця робота вимагає певних знань, умінь, забирає багато часу, а крім того, потребує й можливостей доступу до рукописів. Цей вид діяльності був притаманний регентам, які вийшли з кафедр давньо-руського мистецтва, володіли теорією та практикою розшифровки партитур, мали певну особисту зацікавленість цією темою. Починаючи з 1980-х років до регентських пультів повернулося багато музикантів, які суміщають(ли) цю діяльність із викладанням у навчальних закладах та науковою роботою. На перетині цих видів діяльності знайшлися спільні для церковного та світського середовища теми, які саме завдяки такій взаємодії отримали наукове осмислення. Поступово серед сучасних регентів суттєво зросло представництво людей із науковими ступенями та званнями.

Регент-медіафахівець. Складає надто невеликий відсоток, можна сказати, штучний спеціаліст. До цієї категорії можна віднести регентів — авторів нотних та текстових тематичних інтернет-бібліотек, авторів інтернет-методик вивчення гласів, розспівів, а також укладачів медіаколекцій.

Усі вищеописані види регентської діяльності є індивідуально-особистими. Вони спираються на тезаурус, базові знання, мотивації та зацікавленість самого регента, хоча можуть бути продиктовані умовами роботи. Та крім богослужбової, існують і інші види діяльності, які регент

здійснює разом із хором. Вважатимемо їх колективними. Усі вони спираються на концертну форму роботи.

Концертна діяльність – це діяльність, умови виступів якої, а також матеріальний ефект залежать від професійного рівня хору та місцевості, в якій він перебуває. Дана форма має відмінність від звичної богослужбової діяльності колективу, потребує позабогослужбового репертуару, дозволяє виконання творів неканонічного, світського складу.

Зазвичай метою такої діяльності є підтримання мистецького тону хористів, надбання певного досвіду, а також використання можливості розширити репертуар. Матеріальний ефект також має значення, але не визнається регентами як провідний.

Щодо Місіонерсько-просвітницької діяльності, то вона може набувати різних форм, у тому числі концертних, маючи на меті знайомство широкого загалу з рідкісними, переважно давніми, формами церковно-хорового співу. Поширеною для даного типу є форма лекції-концерту, коли відбувається не лише звукове, а й текстове ознайомлення публіки з певною інформацією. До цього типу діяльності можна віднести й поїздки хорів до місцевостей, які не знають православного церковного співу. Там уже власне звучання церковних піснеспівів має місіонерсько-просвітницьке значення.

До місіонерсько-просвітницької діяльності належать і благодійні концерти у лікарнях, шпиталях, інтернатах, дитячих будинках тощо.

У цьому пункті було визначено та охарактеризовано індивідуальні (особисті) та колективні типи регентської діяльності. Але є такі, що можуть здійснюватися як особисто регентом, так і колективом спільно. Зразком можна назвати організаційну діяльність (організація фестивалів, конкурсів, флешмобів, благодійних акцій та ін.). Важливо розуміти, що всі види

суспільно значущої діяльності, частіше всього, поєднуються у діяльності колективів. Якщо хор взагалі веде концертну роботу, то майже гарантовано займається і благодійністю, і місіонерством.

Таким чином, регентська діяльність вважається духовно мотивованим творчим процесом використання комплексу специфічної обдарованості, знань, вмінь та навичок для організації, реалізації, розвитку, збереження та поширення православного богослужбового співу.

1.2. Система професійних компетентностей керівника церковного хору

До вагомих принципів професійних компетентностей керівника церковного хору відносяться його добровільність, емоційна привабливість міжособистісних взаємин, єдність розвитку і саморозвитку, індивідуалізація, пріоритет виховання, співтворчість [2].

Однією із основних стратегій взаємовідносин з учасниками хору є готовність надати додаткові знання, сформувавши вміння щодо ведення діалогу, творчо(го) спілкування, вміння працювати незалежно від життєвих обставин; здатності пізнавати цінність людської індивідуальності відмінностей, а також поважати себе й оточення. Багатоплановість і багатоваріантність завдань, які постають перед регентом, потребують від нього, як педагога, вміння впливати не лише на хористів, а й на їхні сім'ї, друзів, сусідів, на загальну педагогічну ситуацію в мікросоціумі, а ще вміння працювати в умовах неформального спілкування з боку неофіційного лідера, бути учасником комунальної творчої діяльності, не відділяти себе від учасників хору, при цьому залишаючись їхнім керівником [1].

Регент підбирає співаків для хору за їх голосами, навчає їх, керує під час богослужіння [4].

Не завжди музикант із базовою хормейстерською освітою, може керувати церковним хором. Для цього потрібно знати не лише основи професійного ремесла, а й літургійні аспекти церковного богослужіння, розуміти важливість деяких піснеспівів, розбиратися в унікальних виконавських тонкощах православної музики.

Образ сучасного регента – це образ висококваліфікованого фахівця, музиканта, керівника, педагога, теолога та психолога в одній особі.

Як керівник церковного хору регент обов'язково повинен бути лідером, а також володіти основними принципами управління й прийомами спілкування з хористами, а це пов'язано зі знанням психології людських взаємин.

Як хормейстер церковного хору регент має знати теорію музики та інші музичні дисципліни, такі як гармонію, диригування, сольфеджіо, хорознавство.

Як керівнику церковного хору та члену кліру Православної Церкви регенту треба знати історію та особливості православного богослужбового співу, основи православного віровчення, а також статут православного богослужіння [4]. Необхідно розуміти, що співочий послух не є приводом для самозвеличення, а усвідомлене смиренне служіння Богу через той, який Він дарував кожній людині. Таким поняттям у світських навчальних закладах особливої уваги не приділяють. І дуже важливо, щоб ці знання разом із музичною освітою ще в дитинстві були здобуті.

В часи час регент є носієм християнських православних традицій духовного життя церкви, а також провідником кращих взірців духовної музики та вчителем. Регент так само, як педагог, повинен постійно поглиблювати свої знання, удосконалювати вміння і навички, поновлювати

співочий репертуар хору, аранжувати піснеспіви залежно від складу хору, який має здатність постійно змінюватися, вибудовувати службу в єдиному стилізовому ключі і головним є те, щоб спів не заважав молитися, і вміти навчати півчих виховувати смаки священнослужителів, піднімаючи їх до рівня шедеврів літургійної музики. Інколи священник чекає від регента катехізації півчих. Для цього регент має дуже добре знати історію церкви, правила церковного спілкування, а також поведінки православної людини в церкві та за її межами.

Регенту, і як учителю, і як виконавцю, необхідно бути взірцем для прикладу, оскільки його наслідують не лише в манері співу, читання, але і в манері одягатися, а також в світоглядних позиціях. Але головним є постійне прагнення до внутрішнього удосконалення, оскільки без смирення і послуху не можливо досягти янгольської подоби, душевного співу і повноти гармонії під час Богослужіння і поза храмом.

Церковний хор потребує від регента виконання цілого комплексу завдань, до яких відносяться педагогічні, психологічні та суто вокально-хорові. Крім того, як правило, церковні хори малокомплектні (10–15 чоловік), тому в них має постійно проводитися індивідуальна робота, оскільки в хорі задіяні люди з різними музичними здібностями.

Головним завданням регента в роботі з церковним хором є накреслення правильних орієнтирів для формування духовної, гармонійної й естетично розвиненої особистості, яка любить рідну історію та культуру, наділена високими моральними якостями, а також прагне здобути під час навчання знання, вміння та навички розвивати і використовувати на благо Церкви, людей та Вітчизни, тобто робити власний внесок у формування християнських православних традицій і цінностей.

Головне у здобутті віри – атмосфера благоговіння перед Святиною, шанобливе ставлення одне до одного, відчуття живого зв'язку з Церквою.

Саме від фахових й особистісних якостей регента залежить успішність діяльності хорового колективу. Для того щоб керівник був справжнім творцем здорового духовно-морального світоглядного поля, він повинен володіти не лише необхідними професійними компетенціями, а й такими особистісними якостями, які дозволять йому виконувати складні творчі завдання, чітко усвідомлювати мету при навчанні церковному співу, бути лідером у своєму колективі, надихати кожного учасника-співака на самостійне освоєння музичного матеріалу, духовне й морально-етичне самоудосконалення та професійне зростання.

Одним із наріжних каменів особистісних якостей регента церковного хору є глибока і щира віра в Бога, воцерковлення, духовний досвід, а також участь у євхаристичному спілкуванні зі своїм колективом. Знайти гідного воцерковленого фахівця в наш час – завдання досить складне.

Сучасний регент – це носій традицій духовного життя церкви, провідник духовної музики в її високохудожніх взірцях, учитель (не лише лівого і правого криласу). Зазвичай, на криласі збираються однодумці регента, його колеги, а також друзі та студенти. Педагогічним ідеалом вважається святість, адже саме до неї, як до кінцевої мети особистісного становлення, веде регент-викладач своїх співаків.

Регенту, прищеплюючи учасникам колективу вокальні навички в галузі церковного співу, необхідно дбати і про їх духовно-моральну культуру – відкрити літературні джерела, пояснити методи та особливості роботи з ними стосовно церковного співу, а також визначити ціннісні орієнтири, на яких надалі вони зможуть вибудовувати своє життя. Ще одним важливим завданням регента як педагога, є передача християнських православних традицій і традицій співочої хорової культури, які характерних для церковного співу.

У кожної людини є своєрідне поєднання здібностей, а також особистісних якостей. Необхідно помітити і розвинути все те найкраще, що закладене від природи, використовуючи для цього прийоми індивідуально-диференційованого підходу та завдання різного ступеня складності.

Таким чином, сучасному регенту церковного хору в особистісно-орієнтованому освітньому процесі нашого часу потрібно стати професійним майстром педагогічної взаємодії, а також творцем такої освітньої ситуації, в якій виконуються його функції, як особистості.

РОЗДІЛ 2

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ СУЧАСНОГО КЕРІВНИКА ЦЕРКОВНОГО ХОРУ

2.1. Репертуарно-інтерпретаційна діяльність регента

В процесі проведення служби регент «бачить» перспективу, драматургію її розвитку в цілому: від торжественної початкової Великої ектенії до такого ж урочистого многоліття в кінці Літургії – і підбирає репертуар таким чином, щоб центральним за змістом, формою, динаміці, темпу ставали один або два найбільш яскравих твори. Наприклад, всі церковні піснеспіви виконуються знаменним розспівом, а один або два центральних – повсякденним чотирьохголосом або в формі авторських творів. Або навпаки: все богослужіння звучить в повсякденній чотирьохголосії, а найважливіші частини – в одноголосному викладі.

Завданням вищого порядку для регента стає усвідомлення богослужіння як сакрального і музичного цілого. Регент, не змінюючи суті богослужіння, змінює і вдосконалює його музичну сторону, використовуючи для цього всі досягнення хорової музичної культури України за останні десятиліття. Від початкового виголошення: «Благословенне Царство» (Божественна Літургія) або «Слава Святій» (Велика вечірня) – до завершального відпусту регент повинен об'єднати всі музичні частини православного богослужіння в єдину, неподільну форму зі своїми законами музичної архітекtonіки.

Головним критерієм, який кардинально розділяє систему функціонування кліросного аматорського та професійного хорового ансамблю, є різний рівень професійної підготовки їх регентів і співаків. Основні ж закони і принципи функціонування цих церковних хорових

ансамблів ідентичні. Регент кліросного ансамблю, як і професійного, стає в один ряд із співаками, по центру або збоку, в залежності від кількості співаків.

Використання різної техніки диригування керівниками кліросних і професійних церковних ансамблів є їх самою основною відмінною рисою, що їх відрізняє. Під час виконання церковних повсякденних співів, розспіваних на певний глас, регенти криласів відзначають зміни в мелодії, темпі або ритмі відповідними жестами рук, не використовуючи класичну диригентську техніку, а дотримуючись законів хейрономії, поширеною ще в Середньовіччі. На відміну від них, регенти професійних хорових ансамблів об'єднують у своїй мануальній техніці елементи класичного диригування і хейрономії.

Таким чином, диригента кліросного хору або ансамблю доречно назвати регентом, а диригента професійного хорового ансамблю - регентом-хормейстером.

Одним з показників якості регента-музиканта і богослужбово-статутного діяча є вибір ними богослужбового репертуару. Досвідченіше в цій сфері відчувається регент професійного ансамблю. Маючи в своєму арсеналі співаків-професіоналів, він може експериментувати, виконуючи на кожній службі нові твори. У той же час, з огляду на особливості сучасної музичної освіти, музиканти-професіонали не володіють навичками співати за церковними книгами, без нотного тексту, не знають напам'ять мелодій всіх гласів (на відміну від співаків кліросного ансамблю). Така ситуація призводить до певних труднощів під час богослужіння як для співаків, так і для регента. Виконання повсякденних піснеспівів на глас впевнено звучить у кліросного ансамблю, співаки якого добре орієнтуються в ході служби,

місцевих традиціях, гласових мелодіях, текстах церковнослов'янською мовою, не вимагаючи для цього окремих репетицій.

Одне з найважливіших завдань – вибудувати психологічну атмосферу в колективі, утримати в хорі новачків.

Згідно традицій більшість кліросних хорів складається зі співаків, які, не маючи попередньої музичної освіти та вокального досвіду, під час співочої практики засвоюють необхідні музичні знання та виконавські вміння. Вважається, що найкращий співак для кліросу – це той, який навчився співати саме в церковному хорі. З огляду на ці факти, регенту кліросного хору потрібно набратися терпіння, знайти індивідуальний підхід і час на кожного, хто бажає навчитися співати «на криласі».

Як правило, регенти криласів працюють за принципом «спочатку послухай», а тільки потім підключають новачка до співу у хорі. Того, хто навчається ставлять поруч з досвідченим, впевненим співаком і вимагають співати тихо і зливатися з ним. Навчання співака частково полягає в його постійному коригуванню регентом під час співу на службі. Це може відбуватися майже непомітно, але, як правило, дає результат. Регент кліросного хору Свято-Вознесенського храму на Деміївці, який вже багато років керує цим колективом, відмічає: «Важливо також своїм ставленням до співаків створити здоровий клімат в колективі» [7, с. 24]. Така виховна робота може забрати кілька років, але вона принесе свій довгоочікуваний результат. Зібрати клірос з декількох чудових музикантів можливо, але без резерву такий нечисленний ансамбль завжди буде під загрозою зникнення. Співак, який навчається співу в хорі кліросу, згодом і сам переходить до категорії досвідчених співаків, і, таким чином, традиція придбання співочих умінь в хорі з допомогою регента і більш досвідчених хористів не переривається.

Такий підхід до виховання кліросних співаків є протилежністю щодо професійного ансамблю, де з самого початку регент-хормейстер підбирає хористів з хорошими голосовими здібностями та музично грамотних, зі швидким читанням «з листа». Регент кліросного ансамблю змушений набагато більше сил витратити на досягнення навіть не значних творчих успіхів, вкладає безліч умінь і знань у виховання нових співаків свого хорового колективу. Такий процес становлення не завжди позитивно впливає на звучання кліросного ансамблю або хору. Напевно, за церковними мірками такий підхід найбільш вірний, але з музичних – не завжди відповідає вимогам сучасного мистецтва, з огляду на величезний прогрес хорового виконавства в Україні в останні десятиліття.

Відомо, що завдання регента православного храму - зіставлення незмінних і змінних піснеспівів богослужіння, продиктоване особливостями церковного календаря. Для зручності співаків і економії часу в ході богослужіння регент великого церковного хору розкладає нотні партитури на хорові пульти заздалегідь. Зазвичай їх чотири - по одному на кожну партію. У церковному ансамблі, де співаки читають музику по одному примірнику нотної партитури, стає можливим вибирати і змінювати в процесі богослужіння визначені регентом заздалегідь твори. Це дуже ефективно, адже дозволяє, виходячи із наявного складу співаків, миттєво змінити партитуру творів, що виконуються під час богослужіння.

Частина репертуару кожного церковного хору складають зразки неуставної музики. Вибір творів з існуючих нотних збірок православних піснеспівів становить певну складність для регента церковного ансамблю. Це, як правило, духовні хорові концерти, які виконуються під час причастя духовенства в алтарі. Видані хорові концерти відомих майстрів цього жанру кінця XVIII - початку XIX ст. - М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, С. Давидова, а в середині XIX ст. А. Львова – воістину є

шедеврами хорової духовної музики. На жаль, в умовах функціонування малого церковного ансамблю їх виконання стає неможливим. Фактура цих творів розрахована на великий церковний хор. У той же час існують і понині великі церковні колективи, які технічно невзможі впоратися з виконанням подібних композицій з причин професійного характеру.

У зв'язку з цим, актуальною стає проблема репертуару для церковного професійного ансамблю. У його арсеналі в якості духовного концерту залишається знаменний розспів з ісоном, виконання якого практикують майже всі існуючі ансамблі парафіяльних храмів. Крім того, церковні ансамблі використовують перекладання класичних духовних творів для малого складу виконавців (4-6, а іноді - 3 голоси). У такому складі виконавців, класичний хоровий духовний концерт звучить не найкращим чином. Проблема нестачі репертуару для сучасного професійного церковного ансамблю залишається не вирішеною регентами і сьогодні.

2.2. Особливості репетиційної роботи над богослужбовими творами

У педагогічній формулі доктора Б. В. Баранова представлено визначення хорової культури нації як сукупності трьох взаємопов'язаних складових:

- 1) хорової творчості (створення репертуару);
- 2) хорового виконавства (реалізація репертуару);
- 3) хорової педагогіки (як сукупності методологій навчання творчості і виконавства).

У роботі з церковним хоровим колективом якнайкраще підтверджується істинність цього визначення: управління церковним хором

– складна і відповідальна робота, що включає в себе елементи всіх трьох перерахованих складових. Репетиційна і виконавська діяльність не тільки приносить радість в творчості, а й є систематичною важкою працею, яка віднімає багато сил і енергії у кожного учасника хору. Без грамотного музично-педагогічного підходу з боку регента, хоровий колектив не досягне помітних художніх результатів, що може призвести до його розпаду.

До завдань керівника церковного хору відносяться:

- підбір репертуару;
- музично-педагогічна діяльність;
- організація і проведення репетиційної роботи,
- концертно-виконавської діяльності, і проведення уставних богослужінь.

Церковний хор зобов'язаний займатися регулярно протягом усього року, так як в річному колі церковних служб постійно щось змінюється. Повний річний богослужбовий цикл хористам потрібно освоювати приблизно три роки. Церковним співочим мало вміти добре співати і швидко читати музичні тексти з листа, потрібно ще оволодіти певними музичними навичками, які потрібно використовувати під час богослужіння, а також мати внутрішній молитовний настрій. Щонеділі хор повинен співати нові гласи. Гласи – це мелодії, на які виспіває стіхіри, або тропарі в церковному богослужінні.

Ідея гласу – це дуже проста мелодія, що складається з декількох простих мелодійних фігур (кількох коротких речень). Хорист на криласі може, просто дивлячись в книгу зі стіхірами, без нот співати на глас, тобто, просто накладати текст на цю просту мелодію.

Для розучування нового матеріалу і закріплення раніше вивченого, проводиться не менше двох репетицій на тиждень, кожна з яких триває 2-3

години з 10-15-хвилинною перервою. Репетиції проводяться за визначеним заздалегідь час, традиційно після основної роботи учасників хору. Як правило, вона починається з розспівування, що є обов'язковою складовою репетиційної роботи церковного хору. Для формування міцних вокальних навичок доцільно проводити розспівування по партіях або групах, в процесі розспівування, яке триває 10-20 хвилин, співаки хору окрім підготовки голосового апарату до співу удосконалюють свої вокальні навички.

У церковних хорах беруть участь співаки, які мають не лише різні вокальні дані, але й неоднакову музичну підготовку і досвід співу в хорі. Крім цього вони розрізняються за віком, освітою, родом основної трудової діяльності, комунікабельності, психологічної адаптивності і культурного рівня.

З метою успішного і швидшого подолання відставання одних співаків від інших в хорі поширена система наставництва. До досвідченого, музично грамотного співака прикріплюються один-два початківців співаків хору. На репетиції вони повинні знаходитися поруч. Таке розміщення співаків у хорівій партії створює сприятливі умови для активного процесу самонавчання учасників хору, сприяє не лише прискореному розучуванню репертуару, але, що є найважливішим, зростанню вокально-хорової майстерності малодосвідчених учасників хору.

Під музично-педагогічною роботою в церковному хорі передбачається:

- заняття з постановки голосу (хоровий вокал);
- навчання нотній грамоті;
- навчання співу по нотах;
- навчання церковного обіходу і творів для здійснення служби.

Більшість учасників церковних хорів погано знають нотну грамоту і не можуть співати по нотах. Виняток становлять хористи, які мають музичну освіту. Більш великих творчих результатів можливо досягти з хором, коли його учасники можуть співати по нотах і володіють основами елементарної теорії музики.

Учасникам хору на кожній репетиції видають нотні партії або партитури хорових творів, які будуть вивчатися, або вже є в процесі вивчення.

Перший час співакам, які не знають нотної грамоти, хорові партії (або партитури) допомагають орієнтуватися за напрямом рухом мелодійної лінії та швидше освоювати літературний текст. Реальне вивчення музичного матеріалу на початковому етапі відбувається лише з голосу регента або за допомогою музичного інструменту. Надалі поступово, у процесі набуття хористами музично-слухового досвіду і оволодіння початковими співочими навичками можна відмовитися від дублювання хорових партій на музичному інструменті, звертаючись до підігрування при розучуванні особливо складних частин хорових творів.

Учасники хору повинні засвоїти, що нотний запис фіксує висоту і тривалість звуку. Їх слід познайомити з основами метроритму, поняттями ладу, тональності, інтервалами тощо. Теоретичні відомості потрібно систематично підкріплювати співом, щоб якомога швидше накопичити базовий запас слухових відчуттів співвідношень звуків за висотою і ритмом.

Основний репетиційний час відводиться роботі над репертуаром. Способи організації робочої репетиції хору багато в чому визначаються рівнем виконавської майстерності та музичної грамотності учасників хору. Чим вище цей рівень, тим менше часу можна відводити спів окремих хорових партій. Низький рівень виконавської майстерності хорового

колективу вимагає не тільки більше часу відводити вивченню кожної хорової партії, а й індивідуальній роботі з окремими співаками хору.

Організація робочої репетиції визначається й ступенем складності репертуару та станом його освоєння на даний момент.

Починати роботу над новим твором доцільно з загального ознайомлення з ним співаків хору. Форми знайомства з новим твором можуть, бути різними: можна зіграти твір на фортепіано, прослухати його в запису. Слід розповісти про його художні сторони, донести духовне значення богослужбового тексту, в який момент він виконується, коротко зупинившись на тих чи інших вокально-хорових складнощах, які доведеться долати хору в процесі його розучування. Складність роботи над репертуаром в церковному хорі полягає в тому, що після підготовок до великих свят, до буденних служб, завжди є потреба почати готуватися вже до наступного свята, розучувати щось нове.

За важливістю події і осіб, що згадуються і по урочистості Богослужіння свята поділяються на — Великдень, дванадесяті і великі.

Головне з цих свят – Свята Пасха, що має виняткову по урочистості службу, яка повністю співається, майже не використовуючи елемент читання.

За Святою Пасхою в особливій урочистості слідує 12 свят Господніх і Богородичних, званих дванадесятими святами. Це дванадцять найважливіших після Великодня свят у Православ'ї. Вони присвячені подіям земного життя Ісуса Христа і Богородиці (за хронологією церковного року, який починається 14 вересня):

Різдво Пресвятої Богородиці – 21 вересня.

Воздвиження Животворящого Хреста Господнього – 27 вересня.

Введення в храм Пресвятої Богородиці – 4 грудня.

Різдво Христове – 7 січня.

Хрещення Господнє (Богоявлення) – 19 січня,

Стрітення Господнє – 15 лютого.

Благовіщення Пресвятої Богородиці – 7 квітня.

Вхід Господній в Єрусалим (тиждень Квітня) – за тиждень до Пасхи (неділя перед Великоднем) – перехідний,

Вознесіння Господнє – 40-й день після Великодня, завжди в четвер – перехідний.

День Святої Трійці (П'ятидесятниця) – 50-й день після Великодня, завжди в неділю – перехідний.

Преображення Господнє – 19 серпня.

Успіння Божої Матері – 28 серпня.

За хронологією свят, часу на підготовку мало, що не дає можливість зосередитися на вивченні одного матеріалу.

Регент церковного хору змушений в найкоротші терміни підготувати хор до служби. Репертуар складається поступово, виходячи з того, як формується склад хору.

Найчастіше в ньому звучать твори православних композиторів-класиків XVII-XIX ст., таких як Д. Бортнянський, О. Львова, Г. Ломакін, С. Дегтярьов, а також відомі багатьом твори П. Чеснокова, О. Кастальського, О. Архангельського. Досить широко представлений репертуар сучасних композиторів - черниці Іуліанії, Г. Лапаєва, А. Балашова, К. Ковальджі.

ВИСНОВКИ

Професійна майстерність сучасного регента – це взаємозалежна сукупність цілого комплексу педагогічних, психологічних і суто вокально-хорових завдань, а також духовних факторів, що забезпечує формування християнських православних цінностей через церковний спів.

В наш час діяльність регентів церковних хорів вважається основною рушійною силою розвитку православного церковно-хорового мистецтва. Здатність до міжвидового синтезу, притаманна сучасному мистецтву майже у всіх його проявах, значною мірою проникла і у сферу православного церковного співу. Новітній медіапростір зі своєю специфікою вплинув на діяльність церковних хорів та їх керівників також. Тож, у сучасних умовах система регентської діяльності набула певного оновленого вигляду, нових властивостей і нових результатів.

Вагомими принципами професійних компетентностей керівника церковного хору є його індивідуалізація, добровільність, пріоритет виховання, співтворчість, єдність розвитку і саморозвитку, емоційна привабливість міжособистісних взаємин.

Регентська діяльність також входить до системи хорового диригування (або роботи з хором), адже користується спільним із нею матеріалом, художньою мовою та професійно-методичним інструментарієм. Вона певною мірою може входити до системи місіонерської церковної діяльності — особливо у тих випадках, коли хор веде активну концертну, просвітницьку або благодійну роботу. Ця діяльність є також частиною музично-педагогічної системи, оскільки має завданням не лише сформувати у співаків вокально-хорові навички, а й надати їм початкові богословські знання, через використання саме педагогічних методів роботи.

Завдання регента православного храму - зіставлення незмінних і змінних піснеспівів богослужіння, продиктоване особливостями церковного календаря. Підбирати репертуар таким чином, щоб центральними за змістом, формою, динамікою, темпом були декілька найбільш яскравих твори.

Репертуар складається поступово, залежно від того, як формується склад хор. Найчастіше в ньому звучать твори православних композиторів-класиків XVII-XIX ст., таких як Д. Бортнянський, О. Львова, Г. Ломакін, С. Дегтярьов, а також відомі багатьом твори П. Чеснокова, О. Кастальського, О. Архангельського. Досить широко представлений репертуар сучасних композиторів - черниці Іуліанії, Г. Лапаєва, А. Балашова, К. Ковальджи.

Подальше дослідженні націлене на розгляд форм і методів роботи сучасного регента, які було спрямовано на розвиток цілісної духовно-моральної особистості, емоційної сфери школярів молодшого віку в умовах недільної школи та розробку комплексної методики формування християнських православних цінностей під час хорової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асафьев Б.В. О хоровом искусстве: Сборник статей. / Сост. и коммент. А. Павлова-Арбенина / Б.В. Асафьев. – Л.: Музыка, 1980. – С. 216.
2. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції: навчальний посібник / О. Бенч-Шокало. — К.: Ред. журн. «Український світ», 2002. – 440 с.
3. Булгаков С.Н. Православие. Очерки учения православной церкви / С.Н. Булгаков.. – К.: Лыбидь, 1991. – 234 с.
4. Воскобойнікова Ю. Методологія дослідження сучасної регентської діяльності православної традиції // Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених: 24-25 квітня 2014 р., Харк. держ. акад. культури / Ю. Воскобойнікова. – Харків: ХДАК, 2014. – С. 76–77.
5. Воскобойнікова Ю. Регентська репертуарна політика у сучасній церковно-хоровій практиці / Ю. Воскобойнікова // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: збірка наукових праць. – Харків: ХДАДМ, 2016. – №1. – С. 22–28.
6. Воскобойнікова Ю. Творча діяльність та ідеаціональна соборність як фактори системоутворення в церковному хорі // Матеріали науково-практичної конференції до 25-річчя Харківського Архієрейського Собору 1992 року: 27 квітня 2017 року, м. Харків / Ю. Воскобойнікова. – Харків: Майдан, 2017. – С. 151–154.
7. Воскобойнікова Ю. Типологія церковних хорових колективів / Ю. Воскобойнікова // Аркадія. – 2015. – № 4 (45). – С. 68–75.
8. Воскобойнікова Ю. Фактори формування національно-культурних типів православного церковного співу // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнар. наук.

- конф.: 24-25 листоп. 2016 р., Харк. держ. акад. культури / Ю.Воскобойнікова. – Харків: ХДАК, 2016. – С. 242–244.
9. Змеев С.И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С. . Змеев. – М.: ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
 10. Кастальский А.Д. О моей музыкальной карьере и мои мысли о церковной музыке / А.Д. Кастальский // Русская духовная музыка в документах и материалах. – М.: Языки русской культуры, 1998. – С. 45-50.
 11. Карпов Ю. Современная регентская практика: хормейстерский аспект: дисс. канд. иск.: 17.00.02 / Ю. Карпов. – Казань, 2006. – 196 с.
 12. Коломієць О.М. Хорознавство: навч. посібник / О.М. Коломієць. – К.: Либідь, 2001. – 168 с.
 13. Ковин Н. Управление хором. Пособие для регентов / Н. Ковин. – Петроград, 1915. – С. 46.
 14. Королева Т.И., Перелешина В. Ю. Регентское мастерство: учебное пособие / Т.И. Королева, В. Ю. Перелешина. – М., 2010. – С. 15.
 15. Кузнецов Ю.М. Практическое хороведение / Ю.М. Кузнецов. – М.: Изд-во «Спутник+», 2009. – 362 с.
 16. Кустовский Е. С. Дирижерская техника на клиросе: пособие для начинающих регентов / Е. С. Кустовский. – М., 2003. – 112 с.
 17. Лащенко А. Новітні тенденції сучасного хорового мистецтва України / А. Лащенко // Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського: Музичне виконавство. Книга 7. – Київ, 2001. – Вип. 18.– С. 8-25.
 18. Лащенко А. Українське хорове мистецтво ХХ століття / А. Лащенко // Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського: Музичне виконавство. Книга 6. – Київ, 2000. – Вип. 14 – С. 18-31
 19. Лащенко А. Хоровая культура: аспекты изучения и развитие / А. Лащенко – Киев, 1989. – 133 с.

20. Мартынов В.И. История богослужебного пения: Уч. пос. / В.И. Мартынов. – М.: РИО федеральных архивов; Русские огни, 1994. – 240 с.
21. Медушевський В.В. Представлення о миссии музики как фундамент образования / В.В. Медушевський // Сб. «Церковь и искусство» IX всероссийские научно-образовательные знаменские чтения «Традиционные ценности в условиях глобализации». – Курск, 2014. – С. 12.
22. Никольская-Береговская К.Ф. Русская вокально-хоровая школа IX–XX веков: метод. Пособие / К.Ф. Никольская-Береговская. – М.: «Языки русской культуры», 1998. – 192 с.
23. Пархоменко Л. Національне духовне відродження та українська церковна музика першої чверті XX століття / Л. Пархоменко // Український церковно-визвольний рух і утвердження автокефальної церкви. – К.: Логос, 1997. – С. 139-148.
24. Романовский Н.В. Хоровой словарь / Н.В. Романовский. – Л.: Музыка, 1968. – 510 с.
25. Технологии образования взрослых. Пособие для тех, кто работает в системе образования взрослых / под общ. ред. О.В. Агаповой, С.Г. Вершловского, Н.А. Тоскиной. – СПб.: КАРО, 2008. – 176 с.
26. Ткаченко А.І. Духовні твори сучасних українських композиторів: до проблеми переосмислення канонічних процесів. / А.І. Ткаченко // Музичне мистецтво: Зб. наук. статей – Донецьк – Львів: Юго-Восток, 2010. – Вип. 10.– С. 165-173.
27. Українська музика. Традиції та сучасність: зб. ст. / Вищ. держ. муз. ін-т ім. М.В. Лисенка; [редакційний колектив Ю. Булка та інші]. – Львів: Вищ. держ. муз. ін-т ім. М. В. Лисенка, 1993. – 172 с.

28. Фромм Э. Искусство любить: пер с англ. / под редакцией Д.А. Леонтьева. / Э. Фромм. – СПб: Азбука классика, 2004. – 224 с.
29. Хазанов П.А. Оптимизация межличностных отношений и взаимодействий в системе «учитель–ученик» (на материале индивидуальных занятий художественно-творческой деятельностью) / П.А. Хазанов – М.: МГИМ имени А. Шнитке, 2006. – 281 с.
30. Шип С.В. Музична форма від звуку до стилю: Навчальний посібник / С.В. Шип. – К.: Заповіт, 1998. – 386 с.

Сценарій творчого концерту «Тобі, Господи»

«Музика посилається у світ, як одкровення краси, що називається богословієм, як явище слави Божої у світі. Краса вища за людство, і тому може його підносити. Вона містить у собі наджиття, і тому може жити, насичувати людей цим нечуваним життям»

С. Трубачев «Днесь висит на древе»

Церковна музика впливає на почуття і думки віруючих людей поряд з красою храму, іконопису, обряду богослужіння. Духовні піснеспіви є своєрідною проповіддю. Вони є надзвичайно різноманітні за формою та звучанням, але є критерії, яким вони повинні відповідати. Вказівником до цього жанру є вірш з Послання святого апостола Павла до колосян: «Слово Христове нехай пробуває у вас рясно, у всякій премудрості. Навчайте та напоумляйте самих себе! Вдячно співайте у ваших серцях Господеві псалми, гімни, духовні пісні!»

Прот. Михаил Лисицын «Плотию уснув»

Педагогічний досвід сьогоденної України переконує у необхідності формування церковного співу тих моральних цінностей, які завжди вважалися традиційними для українців, але були частково втрачені. Духовні твори відрізняються від інших мистецьких жанрів тим, що ведуть людину до вирішення головної проблеми життя — пошуку Бога. Вони сприяють розмірковуванням над сенсом життя, пробуджують в людині високі чисті почуття.

А. Касторский «Величание Рождеству Пресвятой Богородицы»

Завданням вищого порядку для регента - це усвідомлення богослужіння як сакрального і музичного цілого. Регент, не змінюючи суті богослужіння, змінює і вдосконалює його музичну сторону, використовуючи для цього всі досягнення хорової музичної культури

України за останні десятиліття. Від початкового виголошення: «Благословенне Царство» (Божественна Літургія) або «Слава Святій» (Велика вечірня) – до завершального відпусту регент повинен об'єднати всі музичні частини православного богослужіння в єдину, неподільну форму

А. Алексеева «Знаменся на нас..»

Регент є носієм християнських православних традицій духовного життя церкви, провідником кращих взірців духовної музики, учителем. Головне завдання регента в роботі з церковним хором – це накреслити правильні орієнтири для формування духовної, гармонійної й естетично розвиненої особистості, яка любить рідну історію і культуру, наділена високими моральними якостями, прагне здобути під час навчання знання, вміння та навички розвивати і використовувати на благо Церкви, людей та Вітчизни, а саме – робити власний внесок у формування християнських православних традицій і цінностей.

В. Ковальджи «Светилен Введенію во храм Богородицы»

Регент, прищеплюючи учасникам колективу вокально-хорові навички в галузі церковного співу, повинен дбати і про їх духовно-моральну культуру – відкрити літературні джерела (святоотецьку спадщину, життя, наукові дослідження на відповідні теми), пояснити методи та особливості роботи з ними стосовно церковного співу, визначити ціннісні орієнтири, на яких надалі вони зможуть вибудувати своє життя. Інше важливе завдання регента як педагога – передача християнських православних традицій і традицій співочої хорової культури, які характерних для церковного співу.

А. Дегтярьов Тропарь Рождества Христова

Завдання регента православного храму - зіставлення незмінних і змінних піснеспівів богослужіння, продиктоване особливостями

церковного календаря. За важливістю події і осіб, що згадуються і по урочистості Богослужіння свята поділяються на —Великдень, дванадесяті і великі. Головний з цих свят – Свята Пасха, що має виняткову по урочистості службу, яка повністю співається, майже не використовуючи елемент читання. За Святою Пасхою в особливій урочистості слідує 12 свят Господніх і Богородичних, званих дванадцятими святами. Це дванадцять найважливіших після Великодня свят у Православ'ї. Вони присвячені подіям земного життя Ісуса Христа і Богородиці.

С. Зубачевский Тропарь Пятидесятницы

Частина репертуару кожного церковного хору складають зразки неуставної музики. Вибір творів з існуючих нотних збірок православних піснеспівів становить певну складність для регента церковного ансамблю. Це, як правило, духовні хорові концерти, які виконуються під час причастя духовенства в алтарі. Видані хорові концерти відомих майстрів цього жанру кінця XVIII - початку XIX ст. - М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, С. Давидова, а в середині XIX ст. А. Львова – воістину є шедеврами хорової духовної музики.

Д. Бортнянский «Архангельский глас»

У церковному хорі беруть участь співаки, які мають не лише різні вокальні дані, але й неоднакову музичну підготовку і досвід співу в хорі. Крім цього вони розрізняються за віком, освітою, родом основної трудової діяльності, комунікабельності, психологічної адаптивності і культурного рівня.

А. Архангельский «Ныне отпускаеши»

Репертуар складається поступово, виходячі з того, як формується склад хору. Найчастіше в ньому звучать твори православних композиторів-

класиків XVII-XIX ст., Таких як Д. Бортнянський, О. Львова, Г. Ломакін, С. Дегтярьов, а також відомі багатьом твори П. Чеснокова, О. Кастальського, О. Архангельського. Досить широко представлений репертуар сучасних композиторів - черниці Іуліанії, Г. Лапаєва, А. Балашова, К. Ковальджи.

Арх. Матфей(Мормыль) Тропарь Вознесению

Церковний хор зобов'язаний займатися регулярно протягом усього року, так як в річному колі церковних служб постійно щось змінюється. Повний річний богослужбовий цикл хористам потрібно освоювати приблизно три роки. За хронологією свят, часу на підготовку мало, що не дає можливість зосередитися на вивченні одного матеріалу. Регент церковного хору змушений в найкоротші терміни підготувати хор до служби.

В. Ковальджи «В молитвах неусыпающую»

В основі духовних творів - слово, і це головне. Бо слово це повинен почути кожен у храмі. Звучання має бути піднесеним, світлим, з незвичайним злиття голосів. Церковний хор не є чимось другорядним в храмі, він є дуже важливою частиною церковного життя. Це один з її стовпів, один з головних життєвих органів в єдиному організмі православного Богослужіння і, можливо, його душа.

Я. Шевцов «Днесь Благодать»

Хоровий колектив, це унікальний інструмент, який так само може налаштовуватися, модернізовуватися і управлятися за допомогою правильної і продуманої роботи над ним. Відмінна особливість даного інструменту полягає в тому, що це є зібрання живих душ. І його настроювачем може бути не тільки регент, але і Бог.

Нотний матеріал

Великий Пяток

15-й антифон, гл. 6-й

муз. диакона Сергія Трубочова

Днесь ви-сиг на дре- ве, И-же на во-дах зем-лю по-ве-ст-и-ваш,
вен-цем от тер-ни-я об-ла-га-ет-ся и-же ли-ге-лов Царь,
и лож-ну-ю баг-ря-ни-цу об-ла-ча-ет-ся, О-де-жа-й же-бо
об-ла-ки; за-у-ше-ни-е при-ят,
И-же во И-ор-да-не сво-бо-ди-ваш А-да-ма;

Великий Посток. 154 Афанасий, гл. 64

гвоздьми пригвожди - ся Же-них цер-ков - ным;

ко-ти-ем про-бо-де-ся Сын Де - вы.

по-кла-ем-ся стра-тем Тво-им, Хри-сте. По-кла-я-ем-ся стра-тем

Тво-им, Хри-сте. по-кла-я-ем-ся стра-тем Тво-им, Хри-сте.

По-ка-жи нам и сла-во-е Тво-е воскре- сит - е.

Плотию уснув

муз. святиц. М. Лисицька

Пло - ти - ю у - снув, я - ко мертв Ца - рю и Го - спо - ди, три - дне - вен вос -

кресл е - си, А - да - ма воз - двигл от тли, и у - праз - нил смерть.

Па - сха не - тле - ни - я, ми - ра спа - се - ни - е.

Служба Різдва на весіллях

23. Светилен Введенно во храм Богородицы

Муз. В. Ковальджи

Спокойно

Ю - же древ - ле пред - воз - ве - сти про - ро - чес - ко - е сос - ло - ви - е,

стам - пу, и жезл, и скри - жаль, и не - се - ко - му - ю го - ру,

Ма - ри - ю Бо - го - от - ро - ко - ви - цу вер - но да вос - хва - лим:

днесь бо вво - дит - ся во свя - та - я свя - тых вос - пи - та - ти - ся Гос - по - ду.

Причастие Воздвижения Креста Господня

А. Алексеевой

Зна - ме - на - ся на нас, зна - ме - на - ся на нас свет ли -

ца Тво - е - го, Го - спо - ди. Ал - ли - лу - и - а, ал - ли -

лу - и - а, ал - ли - лу - и - а, ал - ли - лу - и - а.

The musical score is written in a two-staff system (treble and bass clefs) with a key signature of two flats (B-flat and E-flat) and a common time signature (C). The lyrics are written below the notes. The score is divided into three systems, with measure numbers 6 and 12 indicated at the beginning of the second and third systems respectively. The music features a mix of chords and melodic lines, with some notes beamed together. The piano accompaniment consists of simple chords and moving lines in both hands.

Тропарь Рождеству Христову

Maestoso *Детский*

f *p*

Рождест - во Тво - е Хри - сте — Бо - же наш, воз - си -

воз - си -

я — ми - ро - ви свет — ра - зума, ми - ро - ви — свет

ра - зу - ма, *f* в нем бо звездам слу - жа - щии, звез - до - ю у -

ча - ху - ся, Те - бе — кла - няти - ся Солн - цу —

Те - бе

13
 прав - ды, Те - бе — кла - няти - ся Солн - цу — прав - ды, и Те -

16
 бе - ве - де - ти, и Те - бе ве - де - ти с вы - со -

19
 ты вос - то - ка, Гос - по - ди, Сла - ва Те - бе, сла -

23
 - ва Те - бе, сла - - - ва Те - бе.

Нынѣ отпускаеши

Спокойно.

муз. А. А. Архангельскаго

p Ны - нѣ от - пу - ща - е - ши ра - ба Тво - е - го - Вла -

ды - - - ко, *p* по гла - го - лу Тво - е -

му *p* съ ми - - - - ромъ, я - ко

ви - дѣ - ста о - чи мо - и спа - се - ні - е Тво -

е, е - же е - си у - го - то - вать предъ ли -

25
цемъ всѣхъ лю - дей. *mf* Свѣтъ во от - кро -

26
ве - нѣ - я - зы - - - ковъ и сла - ву лю -

27
дей Тво - ихъ *mf* И - зра - - и - ля. *mf*

Detailed description: The image shows a musical score for three systems. Each system consists of a vocal line (treble clef) and a piano accompaniment line (bass clef). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The first system (measures 25-26) has lyrics 'цемъ всѣхъ лю - дей.' and 'Свѣтъ во от - кро -'. The second system (measures 26-27) has lyrics 'ве - нѣ - я - зы - - - ковъ и сла - ву лю -'. The third system (measures 27-28) has lyrics 'дей Тво - ихъ' and 'И - зра - - и - ля.'. Dynamics include *mf* and *mf*. There are also some performance markings like *mf* and *mf* in the piano part.

«Архангельский глас...»

Д.С. Бортнянский

Ар - хан - гель - ский глас со - шит -

на Ты, Чи - стое - та - ко:

Ро - дит - ся, Па - ро -

дит - на - я, Гос - подь, Гос - подь

с То - бо - я, подь с То - бо - я.

© Санкт-Петербургский центр культуры 2009 год

Днесь благодать

Уменьшить (Ctrl+Минус)

муз. Шевцова

Днесь бла_го_дать. Спа_га_го_Лу_ха_нас_со_бра, и_все

взем_ши_крест_Твой, гл_а_го_дем. *mp* Бла_го_сло_вен_гря_дай, бла_го_сло_вен_гря_дай.

mf дай, бла_го_сло_вен_гря_дай, *f* дай, *f* дай_но_и_мя_Гос_под_

ис_ *mp* ных, *mf* О_ *P* сан_на_косты_ных, О_ сан_на_косты_

сан на ввыш них, О сан на, О сан на в ввыш них.

f *rit*

Неделя св. Пятидесятницы
Тропарь

муз. С.М.Зубоченова
(перелож. для малого сольного хора)

Бла - го - сло - вен е - сть, Хрис - те Бо - же

мил, И - же пре - муд - рым лов - цем яв - лям, мил - пос -

лав нам Ду - ха Свя - та го, и

те - ми у - лов - лям все - лем - му - ю Че - ло - ве - ко -

люб - те, сла - Те - бе.

«В МОЛИТВАХ НЕ УСПАЮЩУЮ»

Муз. В. КОВАЛЬКИ

С
А
В мо-лит - вах не - у - сы - па - ю - щу - ю Бо - го - ро - ди - цу,
и в пред - ста - тель - ст - вах не - пре - лож - но - е у - по - ва - ни - е,
гроб и у - мерш - ле - ни - е не у - дер - жа - ста: я - ко же бо
Жи - во - та Ма - терь, к жи - во - ту пре - ста - ва, во у - тро - бу
Все - ли - май - ся при - сно - де - ст - вен - ну - ю.

В. К. Ковальки. Соборная Литургия: канонархиальный сочинитель и редактор
Директорский набор: В. Ситников
Москва, 2006

По-мя-ни, Гос-по-ди, Да-ви-да и всю кро-тость е-го.

Ве-ли-ча - ем Тя, Пре-свя-та - я Де-во,

и чтим свя-тых Тво-их ро-ди-те лей и все-слав-но-е

сла-вим рожд-ств-во Тво-е.

The musical score is written in a two-staff system (treble and bass clefs). It consists of four systems of music. Each system includes a vocal line with lyrics and a piano accompaniment line. The lyrics are in Russian and describe the birth of Christ, mentioning David and the Virgin Mary. The music is in a simple, hymn-like style with a steady rhythm.

Афіша

Херсонський Державний Університет
Факультет культури і мистецтв
Кафедра вокалу та хорових дисциплін

«Тобі, Господи»

Концертна програма творчої кваліфікаційної роботи
«Педагогічні аспекти діяльності керівника церковного хору»
здобувача ступеня вищої освіти «бакалавр»
Марії Баб'як
Науковий керівник - кандидат педагогічних наук,
доцент **Наталія Гунько**
У концерті бере участь: молодіжний хор
храму на честь Різдва Пресвятої Богородиці с. Раденськ
Художній керівник - **Марія Баб'як**
Херсон 2020